

# NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 19. septembra 1855.

List 75.

## Od setve gojzdnega drevja.

Marsikaj koristnega so že ti listi prinesli od gojzdnega drevja. In res! prav potreba je, da se gospodarji večkrat opominjajo gojzdov, iz katerih nam žuga dragina, ktere ne bo moč v 3 ali 5 letih odpraviti, kakor dragino poljskih pridelkov.

Naj sledi tu ob kratkem popis, kako naj se seje gojzdno drevje.

Hočeš prav opraviti drevno setvo po svojem namenu, poskerbi si nar poprej zadosti in dobrega zrelega semena.

Brez semena ne zamoreš nič drevja zasejati; slabo seme ti ne klije, in ves trud in delo skazi. Znano je, da vsako drevje seme rodi, iz kterega sopet drugo enacega plemena drevje zraste, in tako se more vsako drevje s semenom zarediti in razploditi. Pa treba je, da seme na semenščaku ali semenskem drevesu popolnoma dozori, namreč da ima vse k obrodovitenji potrebno, zunajno in znotrajno kožo, jedro in kal, v kateri je že zacimek prihodnje rastike. Iz semena brez kalí klice in rastike ne bo. Tudi mora biti seme dobro zrelo, in to se pozna, kadar ima svojo potrebno podobo, velikost, bër s in krepkost zerna, in kadar ob navadni dobi samo od sebe pada z drevja. Zadnjič se mora tudi seme, da dobro obrodí, ob pravi dobi poberati, očistiti, in če se kmali ne poseje, tako spraviti, da svoje klitnosti, to je, zmožnosti klico pognati, ne zgubi.

V krajih, kjer ni drevja, ni mogoče zadosti semena dobiti od mnogoterega drevja, ktero bi radi posejali. Treba je v taci okoljšinah iz drugih krajev pri sosedih semena osberbeti ali ga od deleč kupiti. Hočemo vendar nekaj drevnega semena poznati, in učiti se, kako se pobera, in do setve hrani.

### Od drevnega semena.

Hrastovo seme, kteremu želod pravimo, dozori ob sv. Mihelu konec kimovca; to se pozna, kadar sam odpada. Tačas naj se kmalo pobera, pa le izpod dreves popolnoma zdravih. Madežne, červive želode pusti, niso za setvo. Dobri pa so, če imajo jedra na rumeno bele, zdrave, sočnate, ne pa osuhljatih rujavih ali černih, in da so polne v luščini ali koži. Želod se tu in tam pri nas doma dobí, ali pa pri sosedih, kar ga je treba; ne pride čez 5 ali 6 grošov polovnik. Če se želod kmali ne poseje, hrani ga v hladnem kraju in večkrat ga premeči, da ne sklije, tudi vari, da ne pomezne in se ne posuší, drugači si ga zastonj poberal.

Bukva rodi znano bukvice tudi kimovca ali v začetku oktobra zrelo, ki pada iz češulic; tudi dosti ježic ž njo na tla pride. Vse leto se z listjem vred pod bukvami pograbi, ter se potem ali v gojzdu ali doma na skednji zveja, ali pa tudi vse skup poseje. Tisti, ki v gojzd po čoke ali po derva hodijo, bi utegnili veliko bukovega semena v vrečah domu donesti, in za malo povračilo svoje zamude soseskam prodati, kar jim ga bo za posetev treba. V dobri letini, kadar prav bukve rodé, je vse polno bukvice pod bu-

kvami; dečko, ki starišem čoke tešejočim živino po gojzdu pase, bi jo mogel polne vreče z rokami nagrabiti. Pa le vsakih pet let je tako dobra rodovitnost bukvice; v prijaznih krajih je vendar tudi vsako leto nekoliko žira. Če se bukvice kmali ne poseje, se more hraniti kakor želod. Dalje ko do spomladi tine ostane ne želod ne bukvice: kal se jima vsuší.

Gabrovo seme je v rahlih belozelenih šopkih; majhine zernica, podolgovate, robate pod luščinami ležé oktobra (kozoperska) zrele. Potergajo se celi šopki z roko na drevesu in se v hladnem jügnu ali skednji posuší ter se zernje izmlati in zveja ali opolje. Šest polovnikov šopkov mora biti za en polovnik čistega zernja. Pa ni ga treba toliko za enkrat, ker se ne bo sam gaber sejal, temuč le med drugo drevje. Nar bolje seme je od drevja na prostini rastečih in obsončenih. Hraniti se dá gabrovo seme tudi le do spomladi; večkrat se mora pomešati, da ne zadahne in se ne spridi.

Jesenovo seme ima podolgato, plošnjato zernje v mešiču kakor jezičke zavito, kozoperska zrelo. Osmuka se kakor gabrovo seme in pusti se v hladu na rahlo posuto in večkrat premešano osušiti. Dve leti se lahko hrani, če ima hlad. Kasno klije, še le čez eno leto, včasí še le čez poldrugo.

(Dalje sledi.)

## Gospodarske skušnje.

### Iz grojzdjevih pèšk olje.

Ogerski časnik „Gazd. Lapok“ je dal unidan na znanje, da neki vinorejec na Ogerskem je nabral čertert vedra grojzdjevih pèšk, ki jih je do dobrega posušil in prerešetal, da jih je bilo potem le 4 bokale in pol; na navadni preši, kjer se olje preša, jih je prešal in dobil čez pol bokala ( $\frac{5}{8}$ ) olja. — Navadno se dobí iz 4 veder sprešanega grojzda eno vedro tropin, iz teh pa dva bokala neposušanih grojzdjevih pèšk in iz teh osminko bokala dobrega olja za mizo. Iz 100 veder bi se tedaj dobili 3 bokali in osminka dobrega olja. — Ali se pa to spleča, bojo vinorejci sami vedili.

### Les tako narediti, da se ga ogenj ne prime.

Potašlja se raztopí toliko v vodi, da je voda, kakor pravimo, prav nasitena ž njim; ti potašeljnovi vodi se primeša potem toliko štirke (tudi iz krompirja narejena štirka je dobra), da je voda gosta kakor navadna vodena barva; na to se vmeša še ila, da vsa zmes je gosta kakor smetana. Z navadnim zidarskim čopičem (penzeljnom) se namaže potem les; tacega lesa se ne prime ogenj, in le če bi kaka stvar dolgo časa na njem ležala, bo začel tleti in v oglje se bo spremenil, nikdar pa se ne s plamenom vžgal.

### Vrednost lanenih ali ogeršičnih preš.

V nekem zboru saksonskih kmetovavcev so se pomenkovali: ktera klaja je naj bolji kup, zraven pa tudi tečna živini, ako pride gospodar tako deleč, da mora klajo kupovati? Sklenili so po obilnih sku-

šnjah enoglasno, da so lanene ali ogeršične preše (perga), ktere, če se preobilno ne pokladajo živini, pesebno mleko pomnožijo. En cent teh preš zaleže živini toliko, kolikor dva centa dobre merve, — po tem si gospodar lahko zrajta vrednost njih.

## Odkritoserčna beseda o žitni ceni

Da se resnica prava spozná,  
Je čuti treba dva zvoná.

Mnogokrat se od žitarjev govori in zabavlja sliši, da oni ceno kruha dražé in si dnarjev pa tudi grehov dosti nalezujejo. Ako se to sliši v kateri deželi, ktera sama za se premalo žita prideluje, žitni tergovec menda ne bo nedolžen; — če pakdo žitarje v Banatu ravno tako sodi, jim dela krivico. — Tukaj poslednje leta tergovec ni več dragine kriv; le kmetje in grajšine svoje pridelke terdo skup deržé, da bo sopet letos žito dražje in dražje. Prec po žetvi se je čista pšenica po 5 fl. vagán plačevala, danes že 6 fl. velja, in kar je je nar lepše, tudi 6 in pol fl. Vsaki dan imamo veliki žitni terg, al vsaki dan vidimo prodajavce bolj ošabne, — naj je Serb, Madžar, Vlah ali Nemec, kakor so krog Temešvara raztreseni, vsak ceni svoje blago drago, in čeravno vsakdanje dovoze blizo na 6000 vagánov štejemo, poslušajte dragi bravci enmalo, kako mi s temi ljudmi kupčujemo.

Kupec: Dobro jutro stric! od koda ste? kaj imate?

Prodajavec: Dobro rano, gospodine, pšenico imam iz Dinjaša.

Kupec: Ali kaj velja? Pokažite jo.

Prodajavec (če ima slabo robo): Vi ste prvi, ki jo vidite; le berž napravite, da idem naprej; (če je pa roba dobra): 6 forintov velja, naj bo kakoršna hoče.

Kupec (če je roba slaba): Bogme, prijatel, slabo ste pripeljali, dobro pak domá pustili; pa naj bo, da ostaneva prijatla, dam ti 4 fl. 36 kr. za vagán.

Prodajavec: Da! za to čeno bi je pač več vzeli ko mojih 10 vagánov, — po ti ceni ne bo ništa; 5 forintov in pol danes velja, ako nečete, z Bogom!

Kupec (če je pri dobri robi): Slabo ste rešetal, stric! nekaj bom od mere odbil, — če jo za 6 fl. v moj magazin stresete.

Prodajavec: Gospodine! dnar je Vaš, pšenica je moja, vsak svoje obderživa, pa nikomur ne bo krivice; raje domú ebernem, ako ne dobim, kar sem rekel. — — —

In tako dalje se v časih dolgo dolgo pričkamó za 10, 20 ali več vagánov, preden kupčijo sklenemo, in dovelj je treba hoditi, govoriti in jeziti se, dokler je ladja polna. In vender je večidel še kupec opeharjen; kmet v vrečah vsake sorte pšenice in smeti namešane ima, hitro na kup stresa in se le malokrat vjeti da. Večkrat pa res, če ne dobi kar tirja, požuga konjem in hajdi domú derdra s svojo robo. Nemci imajo sploh nar bolje žita in so pri prodaji prav zbrisane glave, — lepo, počasi ga mora nagovoriti, kdor hoče od njega kaj debiti; prilizevati se mu mora, njegovo bogastvo ali kaj družega hvaliti, ako v meri ali na ceni dobička želi. — Kadar ima prodajavec enkrat dnarje v žepu, se ne zahvali za dnar, kakor je navada, ampak pravi: kadar bo po 7 fl. vagán, bom že sopet prišel, pred pa ne! „Füt Gott, Vetter!“

Zdaj, dragi bravci. prevdarite enmalo, kdo je kriv dragine v Banatu: tergovec, ki žito kupuje, ali tisti, ki mu ga prodajajo? Prodajavec je zmiraj na dobičku, zato ker žito predober kup nikoli ne proda, tergovec pa večkrat po rebrah dobi — ali svet ne vpraša zato \*).

Današnja žitna cena je: rež 3 fl. 30 do 3 fl. 48 kr., soršica po 3 fl. 48 kr. do 4 fl., oves po 1 fl. 12 do 1 fl. 24 kr. novi — stari po 1 fl. 30 do 1 fl. 40 kr., ječmen po 2 fl., koruza po 2 fl. 48 kr. vagán.

Iz Temešvara 11. sept.

F. B.

## Jezikoslovni pomenki.

*Nemci so začeli spoznavati Slovence.*

Nar novejše občnoslovniško delo je izdal profesor dr. Rapp v Tubingi na Nemcih, z imenom: „Grundriss einer Grammatik des indoeuropäischen Sprachstammes. 2 Bde.“ Kakor napis pripoveduje, zadeva to delo zlasti indoeuropejske jezike; pa memogredoč so važne besede tudi o drugih jezikih zaznamovane, in pregled zastran razširjenja raznih jezikov razjasnjeti dve mapi: od Azije in Europe.

Važno je to delo za Slovane, ker pisatelj prvi ptujec prinaša obilno znanost staroslovenščine in novih slovanskih narečij, ter te jezike priličuje ne samo s sanskritskim, ampak tudi s perzijanskim, in v Europi z gerškim, romanskimi in germanskimi jeziki. Te jezike namreč on prišteva v indoeuropejsko deblo, celtiškega pa iz njih srede loči, ker v koreninah in pregibanji se le malo snida z njimi, ter ga deva v versto jezikov, pri katerih se razmere besed ne določujejo po organiškem pregibanji, ampak le po mehaniškem pritlikovanji besednih oblik ali sufiksov, zatoraj jih imenuje sufiksne jezike (Suffixsprachen), kakoršni so madžarski, čudski, mongoljski, s kterimi celtiški vendar po besedah in pritiklinah ni soroden.

Kar je v teh bukvh bolj važnega za slovensko reč, naj bo tukaj nekoliko naznanjeno. V posebnem oddelku je razjasnenih 440 korenik glagolov, imen in priimen, ter primerjanih po vsih šesterih vejah indoeuropejskega debela. Znamenito je, da pisatelj indiškega ne šteje za prvotno obliko tega debela, marveč pričuje, da je marsiktera korenika bolj popolnoma ohranjena v družih, zlasti zahodno-europejskih jezikih, zraven mnoge tudi v slovanskem. Ravno pri takem razlaganju pa se slovenski jezik kaže veliko tesneje sklenjen z drugimi evropskimi, dasiravno se po večini bolj naklanja na azijske, na perziškega in indiškega; dostikrat se mora človek prav zavzeti, ko gleda mnogo slovenskih korenik sorodnih z germanskim ali romanskim ali z gerškim ondi, kjer bi si sam kaj tacega ne bil mislil. Dostikrat bi tedaj s pevcom rekel: „Vse imamo, pa ne znamo“, vendar naglo bi se popravljaj, ter mislil: to je le sorodnost indoeuropejskih jezikov, ker so vsi iz enega debela izrastli. Pri korenikah so semtertje pridjane tudi arbanaške — nasledek staroilirskega ali traškega jezika, od kterege pisatelj pravi, da se bolj nagiba na sufiksne jezike. Poglavitni razloček zahodnih jezikov pa nahaja pisatelj v tem memo izhodnih, da uni rabijo bolj terde čerke: k in njene sorodnice, ti pa bolj omehčane: s in njene sestrice; za izgled stavi: germansko knavan, kennen, latinsko gnoscere, gerško gignoskein, sanskritsko dshanâtum, perzijansko shinachten, slovensko snati. (Pomniti se mora, da pisatelj vse jezike enako piše z latinskimi čerkami, kar veliko polajša vse branje).

V večini bukev pa pisatelj razlaga slovniško preoblikovanje besed, in ondi se slovansko tudi kaže v mnogoverstni zvezi z drugimi evropskimi jeziki. Zastran pregibanja glagolov opominja pisatelj, da je nar bolj bo-

meti zamorejo tedaj žitarjem sploh oponašati dragino. Da pa žitna kupčija sploh vendar ni brez zlatega dna, nam pa tudi žitarji ne bojo mogli tajiti, — saj imamo dosti izglede. Kmet pa tudi ne more svojih žuljev imeti le zato, da bi drugi dober kup živeli. Poglavitni vzrok dragine je tedaj vselej le ta, da so poljski pridelki premajhni v primeri s tem, kolikor se jih potrebuje. V obilnosti še nikdar ni bila dragina. Sicer pa se lepo zahvalimo častitemu gosp. dopisniku, da nam je tako mikavno razložil žitarsko barantijo v Banatu. Vred.

\*) Žitarjem sploh oponašati, da oni dragino delajo, je ravno tako nespametno, kakor če bi kdo oponašal štacunarjem, da oni podražujejo štacunarsko blago; uni in ti morajo biti, kdo bo sicer ljudstvu stregel z žitom in štacunarskim blagom? Če je žita in blaga dosti za vse potrebe, ni nobeno drago, in žitarji so bili o nizki in visoki ceni žita. Le ljudje kratke pa-